

Institutul „Ovidiu Șincai“

București, str. Atena nr. 11, sector 1
Tel. 230.24.34, 230.24.74, fax: 231.55.23, site: www.fisd.ro, e-mail: isd@rdsmail.ro

Raport de analiză

Impactul crizei georgiene asupra ordinii globale

- în căutarea soluțiilor după unipolarismul eșuat -

București
Septembrie 2008
www.fisd.ro

CUPRINS

I. Starea actorilor internaționali din perspectiva războiului ruso-georgian

- a) Teza generală
- b) Statele Unite ale Americii
- c) Federația Rusă
- d) Uniunea Europeană
- e) China
- f) Instituțiile internaționale – ONU, OSCE

II. Scenarii privind transformările sistemului internațional

- a) Revenirea (temporară) la unipolarism
- b) Reînvierea „Războiului Rece”
- c) Conflictul fierbinte
- d) „Concertul puterilor”
- e) Nonpolarismul sau pluripolarismul asimetric

III. În căutarea soluțiilor

- a) Nevoia de soluții raționale
- b) Propuneri pe termen scurt
- c) Obiective pe termen mediu și lung

Anexa

Criza georgiană cu reverberațiile sale regionale și globale, va intra în istorie ca moment simbolic pentru sfârșitul ordinii unipolare, așa cum înlăturarea lui Romulus Augustulus de către vizigotul Odoacru a fost omologată ca dată a prăbușirii Imperiului roman sau revoluția lui Cromwell ca eveniment care marchează sfârșitul ordinii feudale și începutul epocii moderne. Atunci când o țară (în speță Rusia) intervine militar pe teritoriul alteia în scopul de a promova acolo în mod unilateral propria logică politică, iar comunitatea internațională constată că nu are instrumentele spre a impune revenirea la situația anterioară declanșării respectivei intervenții, înseamnă că lumea se află într-o criză de mijloace. Atunci când comunitatea internațională (în speță UE și SUA) nu are mecanismele spre a defini un punct de vedere comun și a mobiliza o voință comună în apărarea unei stări de fapt și a regulilor pe care aceasta se întemeiază și care tind să o conserve, înseamnă că lumea se găsește într-o criză a instituțiilor. Atunci când membrii comunității internaționale (în speță, democrațiile euro-atlantice) nu pot cere unuia dintre ei (în speță Rusia) să respecte o singură prevedere a dreptului internațional pe care ei înșiși să nu o fi încălcat înainte, lumea se confruntă cu o criză morală. Cele trei crize fundamentează prevalența dreptului forței asupra forței dreptului, respectiv circumscriu criza dreptului internațional împreună cu care marchează criza ordinii globale.

Plecând de la constatările privind starea actualului sistem internațional, în contextul conflictului ruso-georgian din august 2008, Institutul „Ovidiu Șincai” își propune prin acest raport să examineze cauzele crizei unipolarismului, posibile evoluții, respectiv soluții pentru reorganizarea sistemului internațional.

I. Starea actorilor internaționali din perspectiva războiului ruso-georgian

a) Teza generală

Semnificația istorică a crizei georgiene nu rezidă în scenariul și derularea ei. Sub aceste aspecte ea copiază, aproape până la detaliu, politica americană de după Războiul Rece în Balcanii de Vest și, întrucâtva, pe cea din Golful Persic; politici devenite astfel, în ciuda declarațiilor occidentale, un precedent. Esențială este demonstrația făcută de Rusia că se poate purta la fel cu și SUA, iar acestea nu o pot opri ori nu pot face nimic altceva decât a făcut Rusia atunci când a fost afectată de unilateralismul american – respectiv să protesteze. Dacă soluția kosovară a fost doar una *sui generis*, așa cum pretind America și unii dintre aliații săi occidentali, atunci Kremlinul dovedește că se pot aplica soluții de acest gen și în alte locuri. Or, o ordine caracterizată de și definită ca sumă de soluții *sui generis* este, în realitate, o anarhie. Pentru autoritatea unicei superputeri este devastator faptul că în același interval de trei săptămâni SUA sunt înfrânte – cu mijloace diferite – pe câmpul de luptă, indirect, de Rusia în Caucaz și în arena olimpică, direct, de China la Beijing. Pe fondul acestor eșecuri, Washingtonul a fost nevoit

să retragă sprijinul Israelului în plănuita acțiune strategică privind bombardarea Iranului, acțiune menită ca, la finele administrației Bush, să descurajeze ambițiile nucleare ale regimului islamist de la Teheran.

b) Statele Unite ale Americii

Prăbușirea sistemului mondial bipolar nu a însemnat victoria Occidentului capitalist-democrat asupra Orientului comunist-totalitar, ci implozia celui din urmă sub efectul acțiunii legilor pieței, corelat cu civilizarea celui dintâi sub presiunea revendicărilor sociale. La scara mare a istoriei a fost vorba mai mult despre o convergență care a făcut ca războiul ideologic să se termine din lipsă de combatanți, decât de excluderea celui mai slab de către cel mai tare ori de convertirea greșitilor de către cei drepti. De aceea liderul blocului occidental, SUA și-a asumat în mod eronat, odată cu triumful, titlul de unic jandarm al păcii mondiale organizate pe baza principiilor, valorilor și practicilor sale. *Pax americana* a putut dura doar atâta timp cât subiecții ei neamericani – pe cale de a deveni obiect al unei istorii încheiate – au sperat că superputerea unică are dorința, știința și capacitatea de a transforma „visul american” nu doar în proiect universal ci și în realitate universală. Din nefericire, SUA nu au știut cum, nu au putut și nu și-au dat silința să-i integreze nici pe vechii aliați nici pe vechii inamici, nici pe noii fideli, nici pe tradiționalii clienți într-un univers care să îmbine bunăstarea și demnitatea, securitatea și libertatea, multiculturalismul și solidaritatea civică, așa cum o făcuseră pe teritoriul lor. În schimb s-au considerat îndreptățite să „evangelizeze” lumea impunând Cuvântul Sfintei Scripturi a Noului Ierusalim american, fără a-i făgădui pământul libertății și a-i oferi salvarea demnității. După terminarea Războiului Rece, universalismul (modelului) american nu a exclus naționalismul american. După ce „imperiul răului” (URSS) a dispărut, „imperiul binelui” (SUA) a devenit pur și simplu „imperiul american”, preocupat mai ales de culegerea rentei imperiale iar nu de integrarea imperială. Bipolarismului politico-ideologic i-a urmat un unipolarism politico-ideologic când ar fi fost necesar un unipolarism pur și simplu, politic integrator. Necesari dar nu și posibili. Chiar și fără erorile Americii, americano-centrismul nu ar fi rezistat, întrucât orice unipolarism este esențialmente instabil. Omenirea nu poate sta prea mult într-un picior. Lipsa de realism și narcisismul american (în contrast cu globalizarea modelului american) nu au făcut decât să grăbească o transformare ineluctabilă.

Slăbiciunile structurale ale politicii de putere americane, evocate anterior, au devenit mai evidente într-un context istoric în care s-au combinat:

- i) ***finalul mandatului Administrației Bush***, în condițiile în care președintele american are o cotă de încredere scăzută atât în Statele Unite cât și în restul lumii. În atari condiții, *establishment*-ul militar și diplomatic din Statele Unite se află într-o stare de așteptare, pentru a vedea rezultatul alegerilor prezidențiale și direcțiile care vor fi imprimate de noul președinte al politicii americane în era post-Bush;

- ii) **dificultățile economiei americane**, în condițiile crizei financiare provocate de creditele *sub-prime*, precum și a creșterii prețului petrolului. America a devenit, astfel, mai dependentă față de capitalurile bazate pe petro-dolari ale dinastiilor din zona Orientului Mijlociu precum și a șantajului discret al Chinei, care își ține în continuare rezervele financiare în dolari, nu în euro. Datorită rezervelor financiare imense deținute de China s-a ajuns la o relație de codependență între Beijing și Washington;
- iii) **complicațiile „dosarului irakian”**, căruia nu i se întrevăd soluții pe termen scurt și mediu, atât Barack Obama cât și John McCain având puține opțiuni strategice pentru a putea câștiga pacea și securizarea regiunii, după îndepărtarea regimului Saddam Hussein;
- iv) **precaritatea situației militare din Afganistan**, în condițiile în care aliații europeni din NATO ai Statelor Unite sunt reticenți la o implicare logistică substanțială iar Pakistanul dă tot mai evidente semne că este dispus să iasă din logica aliatului fidel al SUA. Ca reacție disperată, administrația Bush a determinat ridicarea embargoului comercial nuclear impus Indiei, pentru a ține în șah noul președinte de la Islamabad și partidul islamist care-l susține dar și spre a-și procura argumente spre a demotiva o prea mare apropiere strategică între New Delhi și Moscova.

Statele Unite nu puteau rămâne fără reacție la conflictul ruso-georgian, ele încercând să păstreze influența asupra zonei Caucazului. Ca măsură de retaliere imediată a fost semnat protocolul pentru amplasarea Scutului Anti-Rachetă în Polonia (deși anterior Washingtonul susținuse că acesta nu este și nu are cum fi îndreptat împotriva Rusiei), iar demonstrațiile militare în Marea Neagră s-au intensificat (deși astfel se reduc șansele obținerii acordului Rusiei și Turciei pentru modificarea Tratatului de la Montreux). Statele Unite au testat Rusia, trimițând o navă militară în portul georgian Poti, aflat sub controlul trupelor ruse și declarat de Moscova a fi parte a „zonei de securitate”. Militarii ruși nu au riscat o atitudine confrontaționistă la adresa SUA, fiind conștienți că nu se pot angrena într-un conflict care poate avea costuri incalculabile. De asemenea, reprezentantul „uliilor” de la Washington, vicepreședintele Dick Cheney, a vizitat regiunea Caucazului, transmițând mesaje de avertisment la adresa Rusiei. Oricum, se poate spune că răspunsul american s-a cantonat în special la nivelul retoricii.

Pe de altă parte, o întrebare inevitabilă vizează rolul Statelor Unite în declanșarea conflictului ruso-georgian. Răspunsul rămâne deocamdată la nivelul ipotezelor. O primă versiune este cea oficială, potrivit căreia atacul georgian ar fi fost realizat fără acceptul SUA, impetuosul președinte Saakashvili mizând pe o non-reacție a Rusiei, ca urmare a „armistițiului olimpic”. Pe de altă parte a fost lansată și ipoteza potrivit căreia Statele Unite au știut de iminența atacului georgian, sau chiar ar fi sugerat acest lucru la Tbilisi, deoarece „ulii”, adepții unei poziții dure față de Moscova, ar crea astfel în America un context psihologic care ar fi favorabil, mai degrabă lui McCain decât lui Obama. Raționamentul care stă în

spatele unei asemenea ipoteze este acela John McCain ar fi favorizat în fața lui Barack Obama dacă opinia publică americană ar fi „setată” în logica războiului, a confruntării, bătrânul veteran de război fiind considerat mai potrivit pentru o competiție deschisă cu Rusia decât multiculturalul candidat afro-american. Interesant este faptul că asemenea ipoteze au fost avansate atât în presa europeană democratică, precum și de Vladimir Putin. Un răspuns clar nu va putea fi dat decât în viitor.

c) Federația Rusă

Marele merit al lui Vladimir Putin, în ochii rușilor, este acela de a fi redat mândria Rusiei, ca urmare a reinstaurării controlului statului asupra economiei și a repunerii ordinii în sistemul de securitate și apărare, în condițiile în care oamenii structurilor de informații au devenit „consubstanțiali” cu sistemul de putere, formal și informal. Salba de conflicte înghețate implantate la sfârșitul Războiului Rece, din Caucaz, trecând prin Transnistria până la enclava Kaliningrad, au fost considerate elementele de siguranță ale unei strategii defensive a Rusiei în perioada Boris Elțan. Sub Vladimir Putin acestea au fost reconsiderate în perspectiva unei politici ofensive a Rusiei, pentru organizarea unor cazuri-test prin care să fie certificată noua anvergură internațională a Federației Ruse. Înainte de începerea formală a conflictului ruso-georgian, puterea de la Tbilisi a fost supusă unor provocări atât din partea aviației ruse cât și a liderilor sud-osetini și abhazi. În fapt, Georgia se afla într-un punct mort, deoarece situația neclară a Osetiei de Sud și Abhaziei, aflate în mod formal sub suveranitatea statului georgian, situație recunoscută de comunitatea internațională, îi bloca acesteia perspectivele aderării la NATO și Uniunea Europeană. De aceea, nu este hazardat să spunem că Rusia i-a întins Georgiei o capcană, prin provocările militare din perioada mai-iulie 2008, iar imprudentul președinte Saakashvili a căzut în această cursă, sperând că o clarificare a statutului Osetiei de Sud, și prezumtiv al Abhaziei, va deschide calea micului stat caucazian spre NATO și Uniunea Europeană.

Rusia a intervenit militar în Georgia în numele doctrinei „apărării cetățenilor ruși”, atacul georgian fiind considerat un act de agresiune. Rusia a folosit resurse militare impresionante pentru confruntarea cu un adversar gălăgios dar slab, pentru că au știut că Statele Unite nu vor putea avea o reacție de apărare a aliatului lor, sau în orice caz nu una imediată. La fel ca și Statele Unite în Irak în 2003, confruntarea militară a fost rapid câștigată, dar gestionarea noii situații este dificilă. Cuplul Putin-Medvedev a cerut crearea unei noi ordini internaționale, bazate pe regulile multipolarismului. Chiar din timpul conflictului fierbinte din Caucaz s-a văzut însă că Federația Rusă nu este un câștigător cert al acestui conflict, deoarece o parte a capitalurilor occidentale din Rusia au părăsit rapid această țară, bursa de la Moscova a căzut, prețul petrolului nu a crescut, ba chiar și-a continuat trendul descendent, iar Occidentul și-a exprimat vocal îngrijorarea în legătură cu intențiile lui Kremlinului. Ministrul suedez de externe, Carl Bildt, nu a ezitat să compare ascensiunea Rusiei cu aceea a Germaniei hitleriste din anii '30

ai secolului trecut. Profitând de ambiția impetuosului președinte francez, Nicolas Sarkozy, de a fi mediatorul unei înțelegeri ruso-georgiene menite a reîngheța conflictul sud-osetin și abhaz, Rusia a negociat abil cu acesta plan de pace în șase puncte, plin de ambiguități care i-au permis interpretări fundamentând atât păstrarea trupelor sale pe teritoriul georgian de dincolo de granița provinciilor secesioniste cât și recunoașterea independenței acestora. Chiar dacă, sub presiunea unora dintre aliați și a opiniei publice, președintele Franței a fost forțat ulterior să adopte o atitudine mai fermă, respectiva fermitate nu a depășit nivelul cuvintelor. Prezența trupelor ruse ca trupe de „menținere a păcii” în Osetia de Sud și Abhazia a fost confirmată iar statutul internațional al acestora a fost acceptat, fie și numai implicit, ca subiect de discuție, în ciuda declarațiilor privind respectul integrității teritoriale a Georgiei (declarații similare celor privind integritatea teritorială a Iugoslaviei, cu un deceniu în urmă).

În esență, strategia lui Vladimir Putin de transformare a Rusiei într-o mare putere se bazează pe ideea dependenței Occidentului față de Federația Rusă, într-un dublu sens: *economic / energetic* (Europa) și *strategic* (Statele Unite au nevoie de Rusia în conflictul din Afganistan și în soluționarea problemei Iranului, în continuarea programului spațial internațional ș. a.). Tactica Rusiei este inspirată de dictonul latin „divide et impera”: Moscova vizează decuplarea Europei de Statele Unite sub promisiunea constituirii unui bloc economic integrat, precum și a unor politici tarifare prietenoase în domeniul energetic, dar și paralizarea Uniunii Europene ca urmare a divergențelor greu de soluționat dintre adepții unei atitudini conciliatoare, „soft” și cei ai unei poziții ferme, „hard”. Sub aspectul retoricii europene, au fost amalgamate mesajele dure cu cele mai puțin ostile.

Pe un alt palier, Rusia a inițiat politici ale competiției globale sau folosește o retorică tipică epocii bipolare: intenția de a folosi porturile siriene în competiția cu NATO din Mediterana; exerciții militare demonstrative în Extremul Orient, diverse provocări la adresa aliatului Statelor Unite, Japonia; trimiterea de nave militare în Atlantic și bombardiere în America Latină, în colaborare cu Venezuela chavistă; amenințarea cu remilitarizarea Kaliningradului sau cu lovituri la adresa Scutului Anti-Rachetă din Polonia și Cehia, pentru ca ulterior să fie lansată la Varșovia propunerea acceptării amplasării interceptoarelor americane, în schimbul abandonării sprijinului pentru Georgia. Toate aceste elemente ale baletului politico-diplomatic rusesc au fost percepute drept atacuri lansate într-un ritm alert, pentru a demonstra forța Rusiei, astfel încât negociatorii occidentali să fie puși sub presiune, iar câștigurile tactice să fie transformate de Moscova în unele strategice. De exemplu, Rusia dorește controlul asupra traseelor energetice prin Georgia, insistând asupra menținerii unei „zone de securitate” *sui generis* dincolo de teritoriul Osetiei de Sud și Abhaziei, în Georgia, având ca efect colateral blocarea accesului statului georgian în NATO și UE.

Gestul care se poate dovedi o eroare strategică pentru Federația Rusă este recunoașterea independenței Osetiei de Sud și Abhaziei, în măsura în care, aceste noi „cazuri *sui generis*” ar putea genera reacții similare în lanț în interiorul Rusiei.

Elita politică rusă pare a fi uitat faptul că destrămarea Uniunii Sovietice s-a realizat în primul rând din interior, ca urmare a avântului național care a dărâmat zidurile „lagărului sovietic”. Este greu de crezut, însă, că riscul nu a fost calculat. Acceptarea lui indică faptul că *Rusia vede nu doar posibilă îngrădirea prin forță a secesionismului intern, dar și mai puțin costisitoare în raport cu avantajul geo-strategic dobândit în Transcaucazia și cel politico-diplomatic în negocierile legate de Transnistria, Crimeea și Kosovo, respectiv în Europa de Est și Balcanii de Vest.*

Ceea ce pare a fi contat prea puțin este pierderea superiorității morale pe care Rusia și-o câștigase în lume în detrimentul SUA, ca apărătoare a integrității teritoriale a statelor mici și mijlocii. Pe termen lung abia aceasta ar putea limita drastic capacitatea de manevră politică a Rusiei la scară globală.

De asemenea, gestul Moscovei a trezit neliniștea statelor din Asia Centrală, speriate că ar putea fi obiectul unor subversiuni din partea vecinului lor mai puternic, sub pretextul apărării cauzei cetățenilor ruși, așa cum s-a întâmplat în Osetia de Sud. Grupul de la Shanghai, din care face parte și China, văzut de Rusia ca o contrapondere la Statele Unite, nu a aprobat gesturile Moscovei de retorsiune la adresa Georgiei și, cu atât mai puțin, recunoașterea independenței Osetiei de Sud și Abhaziei. La rândul său, Armenia, un aliat fidel al Moscovei, speriată de faptul că Azerbaidjanul ar putea încerca o soluție militară în Nagorno-Karabah contând pe lipsa de resurse militaro-diplomatice rusești necesare repetării scenariului osetin (mai ales în lipsa unei frontiere comune cu respectiva provincie), a decis încălzirea relațiilor cu Turcia. *(Poate că Turcia este marele câștigător al crizei georgiene, prin importanța politico-diplomatică pe care a câștigat-o în regiunea Mării Negre și a Caucazului, rol obiectiv de neignorat atât de către SUA cât și de UE.)*

Indiferent de modul în care se face calculul costurilor Rusiei legate de acțiunea sa în Georgia ca și de retragerea din această țară, se poate crede că în ultimă instanță, ceea ce a contat și a fost urmărit a fost câștigul strategic legat de obiectivul redefinirii ordinii mondiale și în cadrul acesteia de definirea statutului post-sovietic al Rusiei la nivel global. Subsumat acestui obiectiv Moscova a dorit, probabil, să impună deschiderea negocierilor privind o ordine post-unipolară și totodată să își întărească poziția în cadrul respectivelor negocieri iar pe de altă parte, maximizând șansele candidatului republican John McCain la câștigarea alegerilor prezidențiale din SUA, să își ofere și interlocutorul de negocieri cel mai convenabil. Într-un atare context sunt interesant de consemnat punctele forte ale strategiei globale a Rusiei, astfel cum au fost recent sintetizate de Președintele Medvedev:

- O ordine internațională bazată pe principii și reguli. Prin acest obiectiv primordial Rusia vrea, de fapt, să beneficieze de predictibilitate și stabilitate, având în vedere că interesele sale sunt complexe, iar atingerea lor greu de gestionat pe atât de multiple planuri.

- **O ordine pluripolară sau multipolară.** În acest caz, problema constă în ce înțelege Rusia prin multipolarism. Dacă acest multipolarism este de tip *orwellian* în care unii poli sunt mai importanți decât ceilalți, atunci este de presupus că Rusia continuă să aibă nostalgiile din vremea bipolarismului și, de aceea, va trebui convinsă să accepte nu numai multipolarismul ci și simetria polilor.

- **O ordine care să excludă confruntarea.** Principiul este corect și presupune reforma instituțiilor internaționale, dar el poate ascunde și conștiința faptul că Rusia, pe termen mediu și lung, nu are resurse pentru a se confrunța cu ceilalți actori globali.

- **O ordine care să admită dreptul Rusiei de a-și apăra cetățenii, oriunde s-ar afla ei în lume.** Aceasta este, de fapt, o abordare naționalistă care, totodată, transformă scopul în mijloc.

- **O ordine în care Rusiei să i se recunoască interesele în zonele din imediata vecinătate.** În mod evident, aceasta este o revenire la sferele de influență, ceea ce este inacceptabil și demonstrează că Rusia trebuie să-și modernizeze conceptul de multipolarism.

Războiul Rusiei cu Georgia a evidențiat, încă odată, dilema identitară structurală a statului rus: integrarea sa în Occidentul Extins, cu tot ce înseamnă aceasta sub raportul organizării politice și economice, sau constituirea sa ca un bloc de sine stătător, cu sateliți central-asiatici sau parteneri din Extremul Orient – China în principal, organizându-se după regulile „democrației suverane”. Cuplul Medvedev-Putin pare a fi ajuns la concluzia că secretul puterii Rusiei nu constă în alegerea definitivă a unei căi ci tocmai într-o indeterminare care fascinează și înfricoșează în egală măsură Occidentul și Orientul, ținând trează curiozitatea și atracția față de misterul „sufletului slav”. *Pentru strategii ruși o combinație între managementul relațiilor internaționale prin criză, derapajul controlat în acțiunile tactice, securitatea proprie obținută pe seama insecurității vecinilor, utilizarea politică a atuului energetic și exploatarea fricii actorilor globali față de perspectiva confruntării directe între ei (deci inclusiv cu Rusia), alternanța între cald și rece, dulce și amar, agresivitate și amicitie, intransigență și conciliere, principialitate și cinism în atitudinea față de Occidentul euro-atlantic, balansul între deschiderea față de Europa și apropierea de Asia, încurajarea aranjamentelor bilaterale cu membrii UE cumulată cu negocierile directe purtate peste capul europenilor cu SUA, pare a fi cocteilul câștigător. Nu se poate spune cu certitudine că o atare socoteală este corectă. În orice caz, ea indică faptul că reacția democrațiilor euro-atlantice față de Rusia va trebui să țină seama de complexitatea și sofisticarea strategiei acesteia și totodată să găsească justul echilibru între conciliatorism și confrunțacionism sau mai exact, respingându-le pe amândouă să ajungă la echilibrul corect între fermitate (strategică) și flexibilitate (tactică).*

d) Uniunea Europeană

Printr-o întâmplare fericită, conflictul ruso-georgian a avut loc în timpul mandatului Franței la președinția semestrială a Uniunii Europene. În acest fel executivul comunitar a beneficiat și de aportul unui stat-cheie al UE, Nicolas Sarkozy având astfel posibilitatea / misiunea de a se implica natural în gestionarea crizei gruzine.

Imediat după începerea conflictului dintre Rusia și Georgia, la 7 august a.c., diplomația europeană s-a implicat, cerând stoparea conflictului. Nicolas Sarkozy s-a deplasat la Moscova, obținând un plan de pace în șase puncte pentru încetarea războiului, acceptat imediat și de Georgia. Acordul mediat de Sarkozy a fost criticat de o parte a statelor europene (Polonia și țările baltice), deoarece retragerea trupelor rusești urma să se realizeze pe aliniamentele de dinainte de începerea conflictului, astfel încât se recunoștea *de facto* legitimitatea prezenței militare ruse în Osetia de Sud și Abhazia. Rusia a reinterpretat acordul de pace, vorbind de existența mai multor variante ale acordului, cea „adevărată” permițând crearea unor „zone de securitate” pe teritoriul georgian.

Pe acest fundal s-a desfășurat la 1 septembrie Consiliul European extraordinar de la Bruxelles. Rezultatele acestuia au fost interpretate în mediile politico-diplomatice, în funcție de interes, drept un triumf sau, dimpotrivă, un eșec. Cuvântul de ordine a Summit-ului a fost „unitate”, dorindu-se a se evita situația din 2003, când Europa a fost divizată în privința războiului din Irak. Din acest punct de vedere, Consiliul European din 1 septembrie reprezintă un rezultat mai bun decât previziunile pesimiste sub care a început. În pofida „avocaților” Rusiei din Consiliul European (în primul rând Silvio Berlusconi), Summit-ul UE a condamnat „reacția disproporționată” a Rusiei, a amânat *sine die* negocierea unui nou parteneriat cu Federația Rusă și a criticat recunoașterea unilaterală a independenței Abhaziei și Osetiei de Sud. Nu a fost agreată cererea de a se impune sancțiuni Moscovei și nici nu s-au găsit soluții pentru „conflictele înghețate” recent „încălzite”. Cu alte cuvinte, este recunoscută integritatea Georgiei și faptul că Osetia de Sud și Abhazia sunt părți ale statului georgian, dar nu sunt identificate soluții pentru restabilirea suveranității guvernului de la Tbilisi asupra teritoriului republicilor secesioniste.

A fost nevoie de o nouă vizită la Moscova (8 septembrie), de data aceasta a trioului Nicolas Sarkozy – Jose Barroso – Javier Solana pentru a se obține un nou angajament al Rusiei privind retragerea trupelor din Georgia, precum și acceptarea unei misiuni de observatori ai UE, inclusiv în Osetia de Sud și Abhazia, dar chestiunea integrității statului georgian a rămas nesoluționată. În 10 septembrie însă, Ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov, a exclus trimiterea de observatori ai Uniunii Europene în republicile separatiste georgiene Osetia de Sud și Abhazia.

Conflictul ruso-georgian a evidențiat, încă odată, liniile de fractură care există în cadrul Uniunii Europene în ceea ce privește relațiile cu Federația Rusă: de o parte sunt statele preocupate de beneficiile economice pe care le pot avea printr-o relație bilaterală strânsă cu Rusia, iar de cealaltă parte se află statele

preocupate de riscurile de securitate generate de statul rus, optând astfel pentru o relație trans-atlantică mult mai strânsă. Diferențe de opinii există și în interiorul fiecărui stat, între diferite partide (de exemplu, în Germania SPD este favorabil unei atitudini de colaborare cu Rusia, în timp ce CDU are o atitudine mai critică; în Italia, Berlusconi cultivă cu asiduitate relațiile cu Rusia, în vreme ce democrații au o atitudine mai reticentă față de liderii ruși). Moscova cunoaște existența acestor diferențe de interese și contribuie la adâncirea lor prin politici economice preferențiale, în speranța blocării din interior a Uniunii Europene. Uneori reușește, alteori eșuează, iar slăbiciunile conducerii colective a UE sunt disprețuite și ironizate de leadership-ul rusesc. În acest fel pot fi explicate manifestările liderilor ruși față de acordurile mediate de lideri din Uniunea Europeană, inițial acceptate, ulterior contestate, până la a fi trecute în derizoriu. Este atitudinea tipică a unor elite formate într-un climat imperial, cu o mentalitate autoritară, care nu arată un prea mare respect față de un vecin prezentând vulnerabilitățile specifice pluralismului democratic, de care având, totuși, nevoie nu riscă să-l înfrunte în mod direct.

e) China

În mod cert războiul ruso-georgian a provocat la Beijing iritare, deoarece gestul de forță al Moscovei punea oarecum într-un con de umbră întrecerea olimpică, pentru care China a făcut impresionante eforturi, dorind să convingă lumea, încă odată, de puterea și inventivitatea națiunii chineze. Aflată în plină dezvoltare economică, preocupată de întărirea structurală, China nu a sprijinit politic acțiunile Moscovei, din cel puțin trei motive: i) liderii chinezi nu doresc tensionarea relațiilor politice nici cu Statele Unite, nici cu Europa, deoarece avântul său economic este indisolubil legat de accesul pe aceste piețe. Creșterea economică a Chinei este determinată, în mod esențial încă, nu atât de consumul intern, cât de exporturi; ii) separatismul promovat de Rusia este periculos pentru China, dacă avem în minte doar chestiunea Tibetului; iii) pentru China, Rusia poate fi un partener strategic doar în momentele de tensiune cu Occidentul, între cele două state existând incompatibilități și contradicții sistemice – Rusia este anxioasă în legătură cu avansul populațiilor de origine chineză în Extremul Orient Rusesc, iar China este nemulțumită de întărirea puterii militare rusești, potențial agresive. De aceea, pentru conducătorii chinezi războiul ruso-georgian poate fi o excelentă ocazie spre a redefini raporturile de forțe la nivel global, dar și o sursă de preocupare față de costurile secundare pe care o asemenea operațiune le comportă. Pentru Beijing, Caucazul este un spațiu de manevră interesant, dar nu înțelege să amplifice tensiunile de aici spre a dinamiza schimbarea macroechilibrelor, deoarece încurajarea secesionismului se poate dovedi o politică sinucigașă. *China este un puternic avocat al sistemului multipolar – și de aceea contrabalansarea SUA de către Rusia o satisface – dar pentru a ajunge la acesta nu este gata să sacrifice creșterea economică și nici să se confrunte cu forțele*

centrifugale din Tibet sau cu autonomismul generat de bunăstarea din regiunile de coastă din Sud și Est.

f) Instituțiile internaționale – ONU, OSCE

Criza georgiană, la fel ca și criza irakiană din 2002-2003, a indicat incapacitatea structurală a instituțiilor create la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial și în timpul Războiului Rece, de a găsi soluții atunci când într-un conflict este implicată o mare putere, care-și poate exercita dreptul de veto. Încercarea Statelor Unite de a obține o rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU în problema crizei georgiene a fost rapid abandonată, din cauza veto-ului previzibil al Federației Ruse. Dorința Rusiei de a-și transforma trupele de ocupație din Georgia, aflate în așa-numitele „zone de securitate” de pe teritoriul georgian în trupe de menținere a păcii sub mandat OSCE nu a primit acceptul statelor occidentale. Aceste observații ne indică faptul că *instituțiile internaționale și regulile care le guvernează, sunt în măsură să soluționeze doar conflicte minore sau să dea acoperirea juridică pentru situații conflictuale asupra cărora marile puteri nu sunt în dezacorduri flagrante; în rest forța dreptului capitulează în fața dreptului forței. O atare concluzie poate părea cinică dintr-o perspectivă morală, dar ea exprimă, în fapt, realitatea relațiilor contemporane într-un sistem unipolar.*

II. Scenarii privind transformările sistemului internațional

Sfârșitul oricărei ordini anunță o nouă epocă de incertitudine și chiar de dezordine. Teza de la care acest raport pleacă este că etapa sistemul unipolar este în mod structural depășită. Perspectivele nu sunt deloc clare. Nu este vorba în mod esențial de o criză a definerii obiectivelor (Europa, Rusia, China și chiar o anumită parte din elita SUA acceptă sau doresc o ordine pluricentrică, teoretic mai stabilă), ci de o derută cu privire la alegerea mijloacelor pentru atingerea acestora și, subsecvent, cu un blocaj referitor la evaluarea și acceptarea costurilor implicate de folosirea respectivelor instrumente. În cele ce urmează examinăm câteva din scenariile privind transformarea sistemului internațional.

a) Revenirea (temporară) la unipolarism

Deși criza georgiană, coroborată cu starea economică din Statele Unite, cu situația politico-militară din Afganistan și Irak și, mai ales, cu degradarea globală a încrederii în simbolurile americane, ne îndreptățesc să credem că avem de-a face cu încheierea unui ciclu în relațiile internaționale, totuși, puterea Statelor Unite este încă mult mai mare în comparație cu a oricărui alt competitor individual. Economia americană este mai mare decât cea a Chinei cât și de cea a Uniunii Europene, chiar dacă în ultimul deceniu și datoriile SUA au devenit imense. Statele Unite au capacități militare superioare tehnologic și cantitativ atât față de

Rusia cât și față de China. Sistemul educațional și de cercetare nord-american este în continuare cel mai performant. Acestea sunt doar câteva din argumentele care ar putea fi folosite de elita politică a SUA pentru a încerca menținerea supremației globale.

Redeșteptarea imperialismului rusesc ar putea fi și ea un factor pentru reabilitarea unipolarismului. Speriată de puterea și apetitul agresiv regăsite ale Rusiei, UE ar putea fugi iarăși către SUA, cerându-i să refacă echilibrul european și în acest scop supunându-se conducerii lor. Nu mai puțin China, o putere globală abia emergentă, ar putea redescoperi faptul că o *pax americana* este preferabilă unei hegemonii rusești. Ținând seama, totuși, de slăbiciunile structurale ale Federației Ruse (descreșterea demografică nefiind dintre cele mai nesemnificative), este mai probabil că atât UE, cât și China, India, Japonia etc. vor încerca alte soluții înainte de a îmbrățișa unipolarismul.

Dacă analizăm agendele candidaților la președinția Statelor Unite, John McCain și Barack Obama, ajungem la concluzia că amândoi gândesc în termenii hegemonismului american. Deși „uliul” republican își propune să continue politica unilateralistă pentru conservarea unipolarismului, „porumbelul” democrat, printr-o abordare cu accente multilateraliste s-ar putea să aibă șanse mai mari de a menține supremația americană. *Indiferent însă de rezultatul alegerilor prezidențiale din Statele Unite, globalizarea aduce cu sine modificarea hărții poliilor de putere, astfel încât lumea va deveni pluripolară; aceasta neînsemnând însă că automat va fi și mai sigură.*

b) Reînvierea „Războiului Rece”

Se vorbește despre începutul unui nou Război Rece. Este greșit. Războiul Rece s-a purtat între două blocuri constituite pe baza unor ideologii opuse. În ceea ce o privește, lumea de azi – sau măcar principalii săi actori – stă pe o temelie ideologică esențialmente comună. Olimpiada de la Beijing a arătat că nici măcar China nu mai este comunistă în sensul marxist-leninist al termenului. Chiar dacă în planul politicii reale democrațiile diferă – America, UE, Rusia, Japonia etc. oferă imaginea unui sistem cu geometrie variabilă, alăturând democrații conservatoare, liberale și controlate, plebiscitare, reprezentative și directe, pluraliste și monopartide etc. – dezbaterea ideologică nu mai îmbracă forma confruntării și nu mai privește principiile, ci se rezumă la nuanțe. Într-o populație ajunsă obiectiv la globalizare, legile pieței au triumfat – inclusiv în forma economiei sociale de piață – și au impus organizării politice a societății un minim de libertate, transparență și pluralism. Separarea totală sau masivă dintre societate și politică au devenit imposibile. Aceasta face imposibil un Război Rece, în forma celui cunoscut între 1946-1989.

Războiul Rece, în forma unui conflict bipolar, este imposibil și pentru că după 1989 formarea unor poli de putere regională s-a accelerat: China a devenit un competitor cu adevărat global, iar India aspiră și ea la acest statut. Chiar statele europene, reunite în cadrul Uniunii Europene, altădată legate foarte strâns de SUA, aspiră la dobândirea rolului de actor global.

Într-o lume puternic interconectată nu mai este posibil un Război Rece global dar sunt previzibile conflicte regionale în care ar putea fi utilizate elemente din recuzita Războiului Rece clasic.

c) Conflictul fierbinte

Potrivit unor aprecieri, dezordinea post-unipolară se va concentra într-o conflagrație fierbinte, opunând pe principalii actori globali și regionali: în special SUA și Rusia. Este improbabil. Dacă Războiul Rece, dar și războaiele mondiale care i-au premers și în care și-a găsit originea au lăsat o moștenire intelectuală importantă, aceasta se referă la convingerea marilor puteri că trebuie să evite confruntarea directă. Respectiva convingere este parte a culturii politice contemporane. Nu războiul este exclus, ci războiul nemijlocit între principalii operatori ai ordinii – sau dezordinii – mondiale. Micii operatori se pot încăiera întrucât știu că marii gardieni ai lumii, neputând îngădui ca vreunul dintre combatanți să fie complet exclus din jocul de putere și din mecanismul global de contraponderi, nu vor lăsa să se ajungă la anihilarea totală a vreunuia. Oricât de aspră va fi confruntarea lor retorică, SUA și Rusia vor căuta să păstreze echilibrul între ele; un echilibru dinamic, este adevărat, dar echilibru. Prinsă între exigențele euro-atlantice și sfidările euro-asiatice, UE va refuza să se lase antrenată de obsesiile confrunționale ale unora dintre noii săi membri răsăriteni, inspirate de o nefericită rusofobie care, este adevărat, le-a fost băgată în oase cu vârful baionetei și imprimată în suflet cu șenila tancurilor. Superputerile emergente, precum China, știu că șansa lor istorică ține, nu de creșterea cheltuielilor militare, ci de creșterea puterii economice care, la rândul său, depinde de evitarea războiului.

Tot atât de adevărat însă este faptul că, dacă analizăm bugetele de apărare ale Statelor Unite, Rusiei și Chinei vom constata că acestea au crescut constant în ultimul deceniu. Guvernele țărilor respective au investit o parte însemnată din rezultatele creșterii economice în tehnologia militară iar SUA, în plus, în purtarea războaielor din Afganistan și Irak. *Chiar dacă puterea militară nu este folosită în mod direct pentru sporirea bogăției marilor puteri sau pentru soluționarea directă a disputelor lor, componenta „hard power” rămâne un factor important pentru negocierea contractelor economice strategice sau pentru asigurarea condițiilor psihologice favorabile unei activități economice mai intense. Absența sau prezența unei componente semnificative de „hard power” determină ca un stat / actor internațional să fie considerat slab sau puternic, apt sau inapt pentru apărarea intereselor sale și promovarea priorităților sale în lume, sensibil sau insensibil la anumite provocări, amenințări sau oportunități, activ, reactiv sau pasiv în relațiile cu alții. În ciuda probabilității scăzute de a asista la conflicte fierbinți de mare amploare, puterea miliară va rămâne un test esențial în stabilirea ierarhiei rolurilor globale iar simetria de putere între actorii globali va influența stabilitatea ordinii globale, inclusiv natura, amploarea și evoluția confrunțărilor militare periferice.*

În măsura în care echilibrul puterii militare înseamnă stabilitatea păcii, acumularea acestei puteri mărește pericolul de război dar, pe de altă parte, grevează asupra dezvoltării generale și deci a puterii societăților care alocă excesiv de multe resurse pentru securitatea militară în raport cu cele rezervate securității economico-sociale. Pe termen lung unii poli de putere actuali pot să decadă din această cauză. Conștientizarea unei asemenea evoluții a condus și va conduce la negocierile de dezarmare, limitare a armamentului și neproliferare, ceea ce va reduce, în ultimă instanță, riscul unui nou conflict fierbinte la scară planetară. De aceea credem că structurarea dezordinii post-unipolare actuale nu va conduce spre strategia conflictelor fierbinți.

Se pune întrebarea dacă proliferarea armei atomice, așa cum s-a întâmplat în timpul Războiului Rece, va face mai puțin probabil un conflict global, ținând cont de amenințarea distrugerii reciproce? Chiar de ar fi așa, încă sub umbrela amenințării atomice va rămâne posibilă proliferarea conflictelor economice (tarife vamale prohibitive, naționalizări, șantajul asupra operatorilor economici ai altor state ș. a.). Pe de altă parte nu putem ignora faptul că *efectele stabilizatoare ale „echilibrului terorii” au fost posibile într-o lume relativ rațională în care confruntarea ideologică nu a fost dublată de o confruntare culturală. Cu alte cuvinte, ambele blocuri ideologice în conflict aparțineau aceluiași tip de cultură având viața ca valoare fundamentală; prin urmare caracterizată prin respectul vieții sau, cel puțin, prin teama de moarte. „Echilibrul terorii” funcționează numai dacă funcționează și mecanismul autoreșinerii (autocenzurii). Or, în condițiile înmulțirii deținătorilor de armament nuclear, dintre care unii aparțin unor culturi exaltând primatul morții asupra vieții, „disciplina nucleară” din trecut pare a fi pusă în viitor sub semnul îndoielii. Oricum, aceasta nu neagă improbabilitatea unei (pseudo) „ordini” bazate pe conflicte fierbinți, întrucât o conflagrație nucleară duce la sfârșitul oricărei ordini și a oricărei dezordini în același timp, trimițându-ne eventual înapoi la dezordinea primordială, deci, în afara istoriei. Istoria se va termina dar în alți termeni decât cei imaginați de Fukuyama.*

d) „Concertul puterilor”

Revenirea la bipolarism ar echivala cu revenirea la echilibrul terorii. Revenirea la unipolarism ar echivala cu revenirea la haosul produs de arbitrarul unei lumi asimetrice. Revenirea la sistemul „concertului națiunilor (puterilor)” care a garantat *statu-quo-ul* politic și echilibrul de putere mondial între 1815 și 1914, printr-un mecanism de Congrese, Conferințe și Alianțe (Congresul de la Viena – 1815, Conferința de la Paris – 1856, Congresul de la Berlin – 1878, Conferința de la București – 1913, respectiv Sfânta Alianță, Antanta, Tripla Alianță) a devenit imposibilă din două cauze principale: *globalizarea și democratizarea (relațiilor internaționale)*. Istoria – în sensul de realitate construită politic – a devenit cu adevărat universală. *Cele câteva puteri europene, euro-atlantice sau euro-asiatice nu pot să mai controleze ansamblul proceselor*

politico-economico-sociale la scara unei omeniri populate și fragmentate într-o puzderie de state suverane mari, mijlocii și mici, independente și interdependente, în același timp. Ca să nu mai vorbim de incapacitatea statelor individuale sau chiar a coalițiilor de state de a disciplina mișcarea actorilor globali nestatali – crima organizată, oligarhia societăților transnaționale, instituțiile finanțatoare internaționale cu birocrăția lor autonomizată, mass-media internațională cu abuzul ei de libertate a expresiei. Geografia politică nu mai este euro-centrică și nici atlanto-centrică. „Conferințele de pace” nu mai pot redesena, pur și simplu frontierele, potrivit inspirației câtorva jucători majori, asociați după nevoile balanței de putere. Pe de altă parte, imperialismul însuși a devenit democratic; pe aceasta își bazează coeziunea internă și forța de atracție externă.

e) Nonpolarismul sau pluripolarismul neconvențional / transnațional asimetric

În urma crizei georgiene sistemul internațional poate fi caracterizat drept un nonpolarism instabil, pentru că este nereglementat. Nu este vorba doar despre absența regulilor funcționale codificate în dreptul internațional, ci de acel ansamblu de mecanisme de operare în sistemul internațional, determinate de realitatea dispersării și codependenței puterii. Dacă în prima parte a secolului XX aveam o distribuție multipolară a puterii, urmată de ascensiunea unui sistem de relații internaționale dominat de două superputeri, principala caracteristică a relațiilor internaționale în secolul XXI este nonpolaritatea: o lume dominată nu de unul, două sau mai multe state, ci de zeci de actori cu putere diferită.

La o primă vedere, lumea de astăzi pare să fie multipolară. Principalele puteri (China, Uniunea Europeană, India, Japonia, Rusia și Statele Unite), combinate, reunesc cam jumătate din populația globului, 75% din PIB-ul global și 80% din cheltuielile destinate apărării. Totuși, aparențele sunt înșelătoare. Lumea de astăzi diferă substanțial de ceea ce numim un sistem multipolar clasic, pentru că observăm o dispersare fără precedent a puterii către numeroși centri de putere, dintre care doar o mică parte sunt state. Autoritatea și puterea statelor este astăzi împărțită cu actorii principali ai globalizării: organizații globale și regionale, ONG-uri, corporații internaționale.

Lumea nonpolară este și o consecință a fenomenului de globalizare. Aceasta consolidează nonpolaritatea în două feluri: o mare parte dintre fluxurile transfrontaliere se desfășoară în afara controlului guvernelor suverane și, de cele mai multe ori, fără știința acestora, diluând astfel influența marilor puteri. În egală măsură, globalizarea sporește puterea actorilor nonstatali: exportatorii de energie, organizațiile teroriste, firmele multinaționale dar și media sau birocrăția organizațiilor internaționale. Este din ce în ce mai evident faptul că *a fi astăzi cel mai puternic stat nu echivalează cu a deține un monopol, fie el și relativ, asupra puterii politico-militare. Este foarte ușor pentru indivizi și grupuri private să acumuleze și să exercite o putere substanțială. Doctrina drepturilor omului, precum și cea privind drepturile minorităților (aceasta din urmă expresie a*

eșecului cunoscut de proiectul politic al statelor națiune, proiect privind crearea de suprastructuri politice pe baze neafectate de segregare identitară, dar și cauză a respectivului eșec prin fragmentarea respectivelor state) au dat naștere la rândul lor unor subiecți de drept internațional nestatali care adesea – inclusiv prin mobilizarea și manipularea opiniei publice – influențează evoluții dramatice la scară mondială (istoria recentă a Balcanilor de Vest este un exemplu).

Dezordinea globală are nevoie de a fi structurată, deoarece lăsată în voia propriilor sale tendințe, o lume nonpolară va deveni cu timpul haotică. Legea entropiei ne spune ca sistemele formate dintr-un număr mare de actori tind spre dezordine, în absența unei intervenții din afară. Devine astfel imperativă identificarea sau construirea poliilor lumii. Este vorba, însă, de poli de iradiere și nu de constrângere. Acești poli (cu acțiune regională și viziune globală) își bazează puterea pe ofertă – adică pe solidaritatea pe care o pot garanta, iar nu pe coerciție – adică pe resursele pe care le pot confisca. De asemenea, ei trebuie să se caracterizeze printr-un dublu echilibru: echilibrul inter-polar privind resursele pe care le mobilizează și controlează și echilibrul intra-polar între obligațiile regionale pe care fiecare și le asumă și drepturile pe care le obține. Din experiențele trecutului ar trebui sintetizat, astfel, modelul unei ordini a globalismului multipolar caracterizat de simetria poliilor, acționând printr-un mecanism al solidarității și subsidiarității globale.

Ne putem întreba dacă amestecul de factori convenționali și neconvenționali care influențează evoluțiile globale prezente va avea sau nu un impact asupra caracterului și importanței alianțelor? În trecut, alianțele au fost esențiale pentru determinarea și conservarea echilibrului de forțe și, în consecință, pentru securitatea și stabilitatea lumii. Este de imaginat că de acum, sub dubla acțiune a globalizării și glocalizării – respectiv a concurenței exercitate de structurile de putere supranaționale și de cele subnaționale – ele își vor diminua mult din importanța actuală precum și își vor modifica modul de operare. Cu atâtea variabile în joc, funcționând după logici și cu sensibilități diverse, circumscrise de fenomenul intersecției asimetriilor, predictibilitatea sfidărilor, anticiparea conținutului concret al obligațiilor funcție de probabilitatea producerii riscurilor asumate și conservarea rațiunilor care motivează solidaritatea, în mod tradițional fundament al trăinicieii alianțelor, vor fi puse sub semnul incertitudinii. Dincolo de acest proces de natură a afecta încrederea fără de care nici o coaliție nu se poate constitui și nu poate funcționa eficient, ideea antantelor inter-statale va fi descurajată de incapacitatea actorilor naționali de a asigura o guvernare trans-națională eficientă. Raporturile dintre state vor fi, de aceea, din ce în ce mai selective și mai conjuncturale. Va fi mai greu să operăm clasificări riguroase de tipul state adversare-state aliate; vom avea situații în care anumite state vor coopera dar și momente în care se vor afla pe poziții complet divergente. Crește importanța consultărilor, dar în primul rând a abilității de a construi coaliții flexibile, coaliții ale contextului.

Dintr-o atare perspectivă, *obiectivul actorilor internaționali (al Uniunii Europene, în ceea ce ne privește) ar trebui să fie gestionarea macro-echilibrelor dinamice prin politici flexibile de concentrare a resurselor, cu scopul de a ordona acțiunea factorilor statali și nestatali, politici și apolitici. În acest sens se impune o redefinire a conceptelor de „echilibru” și de „resurse”. Astfel, echilibrul nu mai poate fi conceput în statică ci numai în dinamică, ca mecanism al conservării macroproporțiilor în condițiile schimbării permanente a valorilor puse în balanță. Pe cale de consecință, valoarea resurselor va fi dată de măsura în care acestea răspund nevoilor de adaptabilitate la exigențele unui mediu în schimbare. Întrucât, însă, fără coerență și predictibilitate nu există încredere iar fără încredere nu există cooperare și securitate, va fi esențial să se răspundă întrebării „cum poți fi flexibil rămânând coerent?” precum și celei „cum poți fi dinamic și adaptabil rămânând predictibil?”. Soluția pare a fi, în condițiile imposibilității de a mai apela la vechea filosofie a alianțelor tradiționale, constituirea unor democrații transnaționale capabile să pună în sincronie geografia cu istoria (la nivel regional) și să concilieze globalizarea cu glocalizarea salvând totodată ceea ce este pozitiv în experiența națională. Alianțele cu geometrie variabilă a acestor poli de putere relativ simetrici sau, în orice caz, cu capacitate competitivă globală, va crea mecanismul de contraponderi apt să garanteze echilibrul, securitatea și stabilitatea universale. Odată adoptată o astfel de cale vor putea fi operate schimbările fundamentale necesare în concepția politicilor de securitate și apărare.*

III. În căutarea soluțiilor

a) Nevoia de soluții raționale

Pacea nu se reduce, la absența războiului. Dezordinea de după unipolarism nu este o formă a păcii. Ea este un ansamblu haotic de confruntări geopolitice la nivel global care au loc între centre de putere asimetrice și cu identitate fluctuantă, într-un mediu internațional nereglementat (căci vechiul drept internațional, chiar dacă nu a primit certificat de deces, este în moarte clinică) în care unilateralismele intră spontan în coliziune. Căutarea echilibrului este o tendință firească a oricărei entități. Găsirea lui pe cale naturală, într-o lume cu structuri asimetrice, presupune încercări și reiterații dureroase multiple, succesul final integrând suma unor eșecuri tragice. Alternativa este un proces politic negociat și condus care să îi implice, în fiecare din fazele sale, pe toți actorii globali, regionali și locali interesați.

Identificarea soluțiilor este un proces complex și dificil, deoarece implică provocări de ordin axiologic, conceptual și, nu mai puțin important, al realismului propunerilor. Reorganizarea sistemului internațional trebuie realizată, din perspectiva noastră, plecând de la valorile pe care dorim să le apărăm. Sistemul

internațional post-unipolar trebuie să asigure o prosperitate cât mai mare pentru cât mai mulți oameni, stabilitate și predictibilitate, evitarea războaielor. De asemenea, ansamblul de *reguli efective* care ar trebui să guverneze sistemul internațional trebuie să asigure prezervarea echilibrului ecologic, deoarece intrarea pe panta încălzirii ireversibile a Planetei va pune toate statele în situația de a nu avea instrumente de apărare eficiente împotriva consecințelor creșterii temperaturii globale cu 4 grade Celsius, de exemplu (deșertificarea unor zone largi, reducerea spațiului de habitat, apariția unor noi boli, foamete și migrație masivă, generatoare de conflicte).

Lumea se află într-o situație inedită, în care trebuie organizat transferul cu cât mai mici costuri de la ordinea unipolară, fără a avea precedente în istorie pentru organizarea pașnică a unui atare proces. Dilemele epistemologice sunt semnificative, deoarece majoritatea conceptelor cu care operează teoria relațiilor internaționale sunt realizate în epoca războiului rece. Vechile concepte juridice vor trebui, astfel, adaptate la noile realități.

Cea mai importantă dintre dileme și cea mai urgent de rezolvat este, însă, următoarea: vrem ca drumul spre o nouă ordine atât de necesară să fie ghidat de faptele noastre sau de voința noastră politică, de reacția emoțională la provocările istoriei sau de acțiunea noastră ghidată de rațiune? De răspunsul la această întrebare depinde dacă viitorul acestei generații va fi iarăși unul al conflictelor sau unul al construcției ordonate și al câștigului partajat.

Prin acest raport, Institutul „Ovidiu Șincai” încearcă să sublinieze importanța transformărilor globale din ultimele decenii și să aducă la cunoștința factorilor politici câteva propuneri, sarcina implementării soluțiilor fiind exclusiv a factorilor legali de putere.

b) Propuneri pe termen scurt

Atunci când, la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, după experiența Războiului de șase zile și cea a „primăverii de la Praga”, cele două blocuri adverse în Războiul Rece au constatat că nu pot controla perfect disidențele interne și nici nu pot sprijini eficient disidențele din tabăra adversă, s-a ajuns la concluzia că inamicii trebuie să se întâlnească spre a negocia, dacă nu pacea, cel puțin un cvasi-armistițiu, precum și regulile luptei, astfel încât fiecare să poată urmări obținerea câștigurilor dorite fără a periclita esențial existența și proiectele celuilalt. O pace rece era preferabilă unui Război Rece. Așa s-a ajuns la Actul Final de la Helsinki și la ceea ce s-a numit „destindere”. Aceasta a fost un mecanism complex pentru garantarea echilibrului universal al puterilor adverse, în condițiile în care dinamica fiecăreia în promovarea intereselor specifice nu a fost oprită. (Experiențe similare au mai fost cunoscute în istorie, pacea westfaliană care a pus capăt războaielor religioase promovând principiul „*Cujus regio ejus religio*” și punând bazele principiului modern al egalității suverane a statelor, sau înțelegerile franco-britanice care au stabilit principiile colonizării Africii înainte de primul război

mondial sau cele ale împărțirii moștenirii Imperiului Otoman după acest război, fiind doar câteva exemple.)

Experiența Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa ar trebui să-i inspire pe cei care caută acum cu responsabilitate și realism să transforme noua „supă primordială” reprezentată de dezordinea consecutivă unipolarismului eșuat, într-o ordine globală nouă. Întrucât de undeva trebuie început și ținând seama că inițiativele grandioase riscă să nu depășească fazele pregătitoare, s-ar putea imagina o „conferință-pilot” limitată la Caucazul de Sud sau una care să privească acea Europă extinsă de la Vancouver la Vladivostok (astăzi adunată, fără prea mare eficiență, în OSCE). Indiferent de opțiune, invitarea tuturor membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU – spre a se asigura și participarea Chinei – este obligatorie.

O asemenea conferință internațională ar trebui să redefinească principiile de bază ale dreptului internațional și a relațiilor internaționale, în condițiile în care cele introduse în Carta ONU, tratatele cu vocație universală și Actul final de la Helsinki nu mai funcționează. Egalitatea suverană, neamestecul în treburile interne, nerecurgerea la forță și proporționalitatea reacției față de amenințări sau agresiuni, au fost subminate: prin recunoașterea unor entități nestatale (persoane fizice sau comunități umane – titularii „drepturilor omului” sau cei ai „drepturilor minorităților”) ca subiecți de drept internațional, practic purtători de suveranitate; prin afirmarea unui drept la intervenție (nu numai în scopuri umanitare ci și pentru rațiuni de securitate ținând de natura unor regimuri politice); prin formularea unor doctrine neo-conservatoare precum cea a „loviturii anticipative” (sau „preventive”) etc. Dreptul la autodeterminare, înainte recunoscut exclusiv popoarelor, a fost extins nu numai la minorități ci și la comunități cu identitate civic-culturală discutabilă. Securitatea nucleară nu mai este apărată prin caracterul închis al clubului puterilor îndreptățite a deține arma nucleară, progresul și globalizarea tehnologică făcând ca de capacitatea de a accede la acest tip de armament să beneficieze, în fapt, state din afara clubului și chiar persoane private. În fața acestor evoluții revenirea la preceptele dreptului postbelic și al ordinii bipolare nu este o soluție realistă. Păstrarea regulilor și practicilor impuse de unipolarism, mai ales în lipsa unui jandarm global ascultat, respectat, luminat, democrat și responsabil (figură imposibil de realizat) nu este, însă, nici ea admisibilă.

Conferința internațională pentru securitate și cooperare într-o ordine post-unipolară ar mai trebui să revadă rolul, competențele, resursele, procedurile și instrumentele organizațiilor internaționale. De asemenea, ea ar urma să actualizeze sau completeze procedurile de urmat în desfășurarea relațiilor dintre operatorii politici ai lumii, precum și să stabilească un nou sistem de garanții ale securității și stabilității regionale și globale.

Înainte organizării conferinței propriu-zise, ar trebui organizate grupuri de experți – în cadrul unor reuniuni având caracter tehnic – pentru a identifica

principalele probleme și soluțiile care ar putea fi apoi negociate și agreate la nivel politic.

d) Obiective pe termen mediu și lung (5-10 ani)

Chestiunea esențială pentru Uniunea Europeană este de a găsi soluții pentru stabilizarea și securizarea ordinii globale prin structurarea politic reglementată a nonpolarismului.

Există o relație biunivocă între eficiență și credibilitate. Cu cât un operator este mai eficient cu atât este mai credibil și cu cât este mai credibil este mai eficient. Există de asemenea o dialectică a eficienței interne și a celei externe. Pentru ca să își poată promova cu succes acțiunea externă ca operator regional cu influență globală, Uniunea Europeană trebuie să devină în același timp mai eficientă și mai credibilă atât în interiorul cât și în afara frontierelor ei. La aceasta se poate ajunge prin:

- **întărirea conducerii politice.** Tratatul de la Lisabona nu asigură cele mai eficiente mecanisme instituționale pentru conducerea Uniunii Europene, dar este totuși un pas înainte în raport cu Tratatul de la Nisa. Ca atare, obiectivul imediat este ieșirea din impasul eșecului referendumului din Irlanda, pentru a trece, într-o etapă ulterioară, la acțiuni internaționale mult mai consistente. Destinația finală a acestui proces este, însă crearea unei democrații transnaționale europene în forma „Statelor Unite ale Europei”.
- **creșterea capacității de reacție / intervenție militară.** Profilul UE ca „soft power” nu este atât rezultatul unei atitudini de superioritate morală, cât expresia continuării dependenței militare față de Statele Unite, datând din perioada Războiului Rece. Desigur, parteneriatul cu America prin NATO trebuie continuat și întărit, însă Europa are nevoie de o componentă descurajantă de „hard power”, astfel încât diplomația să poată fi sprijinită de capacități militare. Trecerea de la sistemul unipolar la cel multipolar (cu faza intermediară a dezordinii non-polare) nu aduce în mod natural mai multă securitate; aceasta trebuie câștigată sau impusă, iar diplomația vorbelor nu valorează prea mult fără argumentul armelor, în condițiile în care celelalte puteri nu au reticențe în folosirea, fie și limitată, a forței militare;
- **diminuarea dependenței energetice.** Soluțiile acestei probleme sunt cunoscute (creșterea eficienței consumului de energie, producerea de energie din surse reciclabile sau chiar de energie nucleară, crearea de coridoare energetice alternative celor controlate de Rusia ș. a.), fiind înscrise în tot mai multe documente oficiale ale Uniunii Europene. De acum, conducerea politică a Uniunii Europene trebuie, prin solidaritate, să încerce să realizeze angajamentele asumate la nivel comunitar. În acest sens este necesară o politică europeană comună reglementată legal în domeniul energiei (atât cu privire la politica energetică europeană propriu-zisă cât și

cu privire la politica externă europeană comună în domeniul energetic), așa cum există o politică agricolă comună.

- **organizarea ca formă de obligație legală a solidarității europene în fața amenințărilor și agresiunilor externe.** Aceasta presupune conceperea și realizarea unei politici externe și de securitate comune.

În paralel cu eforturile de întărire a identității, eficienței și credibilității, Uniunea Europeană are de soluționat și dilema dacă dorește ca Rusia să constituie un pol integrat subsistemului emisferei nordice sau unul făcând parte din subsistemul prefigurat astăzi prin Grupul de la Shanghai? Acest lucru înseamnă că Rusia trebuie să renunțe la i) folosirea decongelării conflictelor înghețate pentru obținerea controlului asupra resurselor energetice; ii) folosirea șantajului energetic la adresa consumatorilor europeni; iii) doctrina intervenției militare pe teritoriul unor state suverane sub pretextul „protecției cetățenilor ruși” și, subsecvent, la modificarea frontierelor recunoscute de comunitatea internațională. Ce poate primi Rusia în schimb: relații economice stabile și reciproc avantajoase, precum și abandonarea de către Occident a dorinței de a o izola, dorință manifestată ca urmare a impredictibilității elitelor politice de la Moscova. Poate că elitelor ruse asemenea câștiguri li se par derizorii, dar acestea nu trebuie să uite faptul că pentru majoritatea opiniilor publice din Europa, astfel cum o demonstrează un recent raport al German Marshall Fund, asemenea garanții sunt percepute a fi „cedări în fața șantajului”. Altfel, s-ar putea ca Rusia să constate mai curând decât se așteaptă că amenințarea cu dependența Occidentului față de Moscova poate fi o armă cu două tăișuri, deoarece statul rus desfășoară 60% din comerțul său cu Uniunea Europeană. În plus, în pofida aparențelor, Rusia are nevoie de resurse financiare și tehnologice importante pentru modernizarea industriei sale petroliere, precum și pentru transportul hidrocarburilor către Europa sau China. În vocabularul moscovit ar trebui să intre cât mai rapid cuvinte precum „codependența”, „interdependența”, „vecinătatea comună”.

Prin integrarea sa politică și creșterea puterii sale (inclusiv militare), UE poate contribui esențial la realizarea unei simetrii de putere transatlantice, fundamentând, pe termen lung, o structură confederală euro-atlantică. Printr-o colaborare adecvată cu Rusia, UE poate sprijini dezvoltarea economică și evoluția politică a acesteia în așa fel încât să se ajungă la o simetrie euro-asiatică aptă a fundamenta un parteneriat strategic special caracterizat prin integrare economică și asociere politică. În același mod și în același spirit UE își va putea folosi atuurile economice spre a contribui la crearea, împreună cu China și eventual cu India, unor simetrii trans-asiatice. Modelul poate fi extins și în America Latină. Plecând de la aceste simetrii se va putea ca, pe de o parte, prin basculări și alăturări inteligente să se asigure un prim nivel al echilibrului global de putere iar pe de altă parte, să se proiecteze (inclusiv prin reforma, reprojectarea sau integrarea în noi proiecte a actualelor organizații

internaționale) un mecanism transnațional de guvernare globală capabil să disciplineze prin instrumente politice adecvate pe operatorii non-statali.

ANEXA

Radiografia unui conflict înghețat ***Repere cronologice***

16 iulie 1989 – demonstrații violente ale populației abhaze la Suhumi în vederea obținerii independenței față de R.S.S. Gruzină

10 noiembrie 1989 – proclamarea unificării Osetiei de Sud cu Osetia de Nord, republică autonomă din cadrul R.S.F.S. Ruse; intervenția în forță a trupelor georgiene și anularea deciziei de către instituțiile centrale sovietice

20 septembrie 1990 – proclamarea independenței Republicii Democratice Sovietice a Osetiei de Sud; abolirea statutului de autonomie a Osetiei de Sud de către Tbilisi

5 ianuarie 1991 – intrarea trupelor georgiene în Osetia de Sud; 100.000 de sud-osețini se refugiază pe teritoriul Federației Ruse în Osetia de Nord

17 martie 1991 – organizarea unui referendum pentru rămânerea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Abhaze în cadrul Uniunii Sovietice, boicotat de populația georgiană (98,6% pentru)

31 martie 1991 – organizarea unui referendum pentru declararea independenței Georgiei, boicotat de populația non-georgiană din Abhazia și Osetia de Sud

9 aprilie 1991 – declararea independenței Georgiei

20 decembrie 1991 – lovitură de stat împotriva guvernului de la Tbilisi; începutul războiului civil

6 ianuarie 1992 – Georgia devine membră cu drepturi depline a CSI

14 iulie 1992 – încheierea unui acord de încetare a focului între trupele georgiene și cele sud-oseține, sprijinite de forțele ruse; împărțirea regiunii în zone controlate de diversele părți în conflict

23 iulie 1992 – proclamarea independenței Abhaziei de către Sovietul Suprem al R.S.S.A. Abhaze, în lipsa deputaților georgieni; intervenția militară a trupelor georgiene

6 noiembrie 1992 – înființarea Misiunii OSCE de monitorizare a operațiunilor de menținere a păcii în Osetia de Sud

27 iulie 1993 – încheierea unui acord de încetarea focului între trupele georgiene și abhaze sub auspiciile ONU; înființarea Misiunii de Observare a ONU în Georgia (UNOMIG)

27 septembrie 1993 – cucerirea orașului Suhumi de către forțele abhaze sprijinite de forțele ruse; refugierea a circa 250.000 etnici georgieni (50% din populația Abhaziei)

31 decembrie 1993 – înăbușirea insurgențelor interne georgiene în urma intervenției trupelor rusești, împreună cu efective armene și azere, sub mandat CSI

14 mai 1994 – semnarea unui acord de încetare a focului între forțele georgiene și trupele abhaze la Moscova

10 octombrie 1997 – crearea, cu sprijin american, a forumului consultativ GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Moldova)

19 noiembrie 1999 – summit-ul OSCE de la Istanbul stabilește evacuarea trupelor ruse de pe teritoriul Georgiei, până în 2001

2000 – eliberarea de către Federația Rusă a unor pașapoarte turistice pentru cetățenii abhazi

7 iunie 2001 – semnarea Cartei Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică GUAM la Ialta

8 octombrie 2001 – doborârea unui elicopter UNOMIG deasupra Abhaziei

2002 – trimiterea de către Statele Unite a Forțelor de Operațiuni Speciale pentru a antrena trupele georgiene (programul GTEP)

23 noiembrie 2003 - „revoluție portocalie”, încheiată cu înlăturarea președintelui Eduard Șevardnadze și înlocuirea de către fostul său colaborator, Mihail Saakașvili (ales în 2004 și reales în 2008)

29 octombrie 2004 – semnarea Planului de Acțiune pentru Parteneriat Individual între Georgia și NATO

14 februarie 2005 – numirea unui ofițer de legătură al Parteneriatul pentru Pace la Tbilisi

10 mai 2005 – semnarea unui acord de asistență financiară (Convenția *Millenium Challenge Compact*) și a unui acord de asistență militară (IMET) între SUA și Georgia

28 mai 2006 – inaugurarea oleoductului Baku-Tbilisi-Ceyhan

2 octombrie 2006 – semnarea unui Plan de Acțiune Comun între Georgia și Uniunea Europeană

2-9 noiembrie 2007 – demonstrații anti-guvernamentale la Tbilisi

2-4 aprilie 2008 – summit-ul NATO de la București; Georgia nu devine membră a NATO

aprilie 2008 – doborârea unui avion georgian de recunoaștere deasupra Abhaziei de către trupele rusești de menținere a păcii

15 mai 2008 – adoptarea de către Adunarea Generală a ONU a unei rezoluții în favoarea întoarcerii tuturor refugiaților din Abhazia

7/8 august 2008 – intrarea forțelor georgiene în Osetia de Sud; atacarea forțelor georgiene de către trupele rusești de menținere a păcii

9 august 2008 – declanșarea atacului forțelor abhaze asupra forțelor georgiene din Valea Kodori

12 august 2008 – încheierea unui armistițiu între trupele georgiene și cele ruse, intermediat de către UE

26 august 2008 – recunoașterea independenței Abhaziei și a Osetiei de Sud de către președintele Federației Ruse

3 septembrie 2008 – recunoașterea independenței Osetiei de Sud de către Nicaragua

Bibliografie

- Aron, Raymond, “From *Machtpolitik* to *Power Politics*” in *Peace and War: a Theory of International Relations*, Doubleday & Company, Garden City / NY, 1966
- Bertsch, Gary, *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, Routledge, London, 1999
- Bezat, J.-M., “Moscou veut garder le contrôle du pétrole et du gaz d'Asie centrale” in *Le Monde*, 27 août 2008
- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, traducere de Aureliana Ionescu, Editura Univers enciclopedic, București, 2000
- Idem, *The Choice: Global Domination or Global Leadership*, New York, Basic Books, 2004
- Cornell, S., “L'avenir de l'Europe se joue dans le Caucase” in *Le Monde*, 2 Septembre 2008
- Ferenczi, T., “L'Union Européenne et ses voisins de l'Est” in *Le Monde*, 30 août 2008
- Hass, Richard, “The Age of Nonpolarity – What will follow US Dominance” in *Foreign Affairs*, May-June 2008
- Huntington, Samuel P., *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere de Radu Carp, Editura Antet, Oradea, 1997
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict From 1500 to 2000*, Random House, 1987
- Keohane, Robert O., Nye, Joseph S., “Between Centralization and Fragmentation: The Club Model of Multilateral Cooperation and Problems of Diplomatic Legitimacy”, February 2001, in <http://ksgnotes1.harvard.edu>
- Kissinger, Henry, *Diplomația*, traducere din limba engleză de Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu, Editura All, București, 2007
- Kwasniewski, Aleksandr, “Repensons les relations avec la Russie” in *Le Monde*, 26 août 2008
- Mackinder, Halford, *The Geographical Pivot of History*, Royal Geographical Society, London, 1904

- Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York and London, 2001
- Nye, Joseph S., “The Decline of America’s Soft Power” in *Foreign Affairs*, May/June 2004
- Idem, *The Power Game: A Washington Novel*, Public Affairs, New York, 2004
- Quenelle, B., “Le Kremlin choisit la manière forte” in *Le Soir*, 27 août 2008
- Truc, O., “Pour le président estonien, ‘il faut repenser l'idée même de sécurité en Europe’” in *Le Monde*, 29 août 2008
- Truc, O., “Décryptages - Spécial crise géorgienne” in *Le Monde*, 31 août 2008 et 1er septembre 2008
- Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V. (ed.). *International Relations Theory. Realism. Pluralism, Globalism*, Macmillan Publishing Company, New York, 1987
- Walt, Stephen, “Keeping the World ‘Off-Balance’: Self-Restraint and US Foreign Policy”, October 2000, in <http://ksghnotes1.harvard.edu>
- Waltz, Kenneth N., *Omul, statul și războiul*, traducere de Mihaela Sadovschi, Institutul European, Iași, 2001

Agenții de presă

- AFP
- Euractiv
- Mediafax